

Становище

за докторската дисертация на Зина Соколова „СТЕРЕОТИПИ НА ОТРИЦАНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ПРЕСА“

от проф. Антоний Тодоров, д.п.н., Нов български университет, специалност „Политически науки“

Представената дисертация се вписва в един нарастващ интерес в социалните и хуманитарните науки в България към публичното говорене и неговото влияние върху начина на съвместното ни живеене като общество и политическа общност. Авторката е утвърдена журналистка и този неин личен опит несъмнено ѝ е помогнал в настоящето изследване. Макар че съвсем логично изследването се представя за защита по специалността 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, то без съмнение навлиза смело и обосновано в полето на политическите изследвания. Това ми позволява да го оценявам от гледна точка именно на приносите му за разбирането на политиката, разбираана най-общо като материални и идеални практики за съхранение и развитие на обществената цялост.

Дисертацията е разработена в общ обем от 222 страници, съдържа увод, три глави на изложението, заключение, библиографски списък от 117 заглавия (68 на кирилица и 49 на латиница) и едно приложение. Тя спазва изцяло изискваната форма за такъв текст и отговаря на критериите за представяне на една докторска дисертация.

Избраната тема е не само актуална, тя е и оригинална, въпреки че се вписва в едно по-широко и вече насищащо се поле на изследвания в областта на социолингвистиката, комуникационната теория и социалната психология. Зина Соколова именно така определя своето собствено изследователско поле – като „наслагване“ и взаимодействие на трите описани по-горе дисциплинарни полета. Както вече казах, към тях непременно трябва да се добави и полето на политиката, едно социално явление, което е едновременно ограничено в собственото си пространство, но и същевременно вездесъщо, проявяващо се дори в на пръв поглед далечни от политиката други социални пространства. Вероятно това е и накарало авторката на дисертацията да го добави в автореферата (макар да не е споменато в увода на самата дисертация).

Основната теза на изследването е формулирана така: „най-устойчивите и разпространени медийни конструкти у нас са негативните стереотипи за българската общност, за исторически събития в миналото, за хора от други етноси, за бежанци“. Тезата се отнася до начина, по който съвременното българско общество разбира себе си и как това разбиране е основа за съответстващо поведение. Политическото измерение на такава теза е очевидно – става въпрос за основанията на интеграцията на обществото, на неговата цялост, на споделяните идеи за неговото минало и бъдеще. Изследването си

поставя като основна цел идентифицирането именно на онези негативни стереотипи, които са едновременно най-устойчиви и най-разпространени.

Избраният подход позволява да се изследват негативните стереотипи като най-разпространени – наблюдаваната преса (пет български всекидневника: *24 часа*, *Труд*, *Стандарт*, *Монитор* и *Сега*) е представителна от гледна точка на аудиторията, до която достига, и на влиянието, което оказва върху общественото мнение. Разбира се, можем да спорим за изчерпателността на избора, да се питаме, дали и такива многотиражни през избрания период, а и сега, вестници като *Телеграф* не биха били също интересни за наблюдение. Но във всеки случай направеният избор на обекти на изследването е достатъчен, за да се аргументира разбирането за разпространеност на негативните стереотипи. По-труден е въпросът за устойчивостта на стереотипите – аргументирането на такова разбиране изисква съпоставка на наблюдения върху българското общество от различни епохи и ако правим заключението си на основата на един кратък и бурен политически период (юни 2014-юни 2016), но неизбежно ще трябва да направим сравнения, дори и несистематични, с други периоди на посткомунистическата история, но също и преди това. Разбира се, такова сравнение изисква друга изследователска програма и би надхвърлило изцяло настоящето изследване.

От друга страна изборът на този динамичен политически период, белязан от европейски и извънредни парламентарни избори (2014), местни избори (2015), трагедии като тази с влаковата катастрофа в Хитрино, прилива на бежаци от Близкия изток (2014-2015) позволява да се изследват като ключови казуси негативните стереотипи, особено що се отнася до свързаните не само с бежанците (а по някакъв начин и свързаните с тях стереотипи към малцинствата), но преди всичко онова, което авторката нарича „автостереотипи по отношение на мнозинството“, проявяващи се често в изключително високото равнище на недоверие към институциите на българската държава и към способността им да пазят обществото.

Именно това наблюдение – за преобладаването на негативните артостереотипи към собствената група в медийното пространство – Зина Соколова с основание квалифицира като принос на своето изследване. В някакъв смисъл тези автостереотипи са огледалото на стереотипите по отношение на малцинства като ромите или бежанците. В тази връзка е основателно да се отбележи като принос на изследването и собствената дефиниция на понятието „медийен стереотип“: „схематична представа – конкретен образ, оценка или рамка за дадено събитие, обществен проблем или групи от хора, с негативно звучене“, но представа, която се превръща в стереотип именно заради честотата на употреба, заради редовното тиражиране.

Оценявам особено положително и аргументирането на тезата, че пазарния натиск върху медиите, ожесточената конкуренция за аудиторията, но всъщност за пазара на рекламата, води до стереотипизирането на дихотомията „интересно-скучно“, а оттам и от отпадането от най-тиражираните медии на тематика, от важно обществено значение. В по-специфичен

план това съдейства за превръщането на политиката в поле на шоу-бизнеса, на развлечението, на играта (включително хазартната), което има тежки и вероятно необратими последици за изпълнението на политическите функции и най-вече за поддържането на обществената цялост.

Най-сетне, впечатляваща е и емпиричната работа – обект на анализ са 2348 публикации. И ако за работата не е използван никакъв специализиран софтуеър за разпознаване на текст и за контент-анализ, става дума за гигантска работа, вероятно отнела няколко месеца. Случая е била особено важна и класификацията на стереотипите, така както те са идентифицирани в емпиричното изследване. Оценявам като добро постижение класификацията на негативните стереотипи в пет основни категории: образът на страната и националния nihilизъм; новите стереотипи по отношение на младите; стереотипите за политиците; стереотипите за най-новата история (комунизма и прехода); стереотипите за другия (ромите и бежанците). Тази емпирична работа е позволила на Зина Соколова да конструира една адекватна картина на съвременното българско общество.

В порядъка на обща бележка и въпрос ще отбележа, едно такова изследване неизбежно се сблъсква с въпроса за валидността на неговите резултати. Дали направените заключения са валидни изобщо за модерното българско общество (разбирам го след Освобождението), или най-вече за посткомунистическото българско общество дори по-специално за обществото на интегрираната в ЕС България? Давам си сметка, че такъв въпрос е много сложен или надхвърля многократно едно възможно изследване за докторска в дисертация.

Ще добавя, че авторефератът представя адекватно съдържанието на дисертацията. Освен това са представени три научни публикации по темата (две под печат) и участие с постерна сесия, което изпълнява всички изисквания за успешна защита.

В заключение ще кажа, че представената дисертация като изследователски проблем, като методология, като емпиричен материал, като аргументация, покрива изцяло изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.



проф. Антоний Тодоров, д.п.н.